

Томислав З. Лонгиновић

ИЗМЕЂУ СРПСКОГ И ЕНГЛЕСКОГ: ПОЕТИКА ПРЕВОЂЕЊА У ДЕЛИМА ЧАРЛСА СИМИЋА¹

*На првој страници моје књије снова
Увек је вече
У некој окупираној земљи.*

Чарлс Симић, „Царство снова”

Други је светски рат. Југославију по први пут распарчава Немачка. Један дечак по имену Душан Симић, рођен у Београду само три године пре него што ће Хитлерове снаге бесомучно бомбардовати његов родни град, проводи вечери у окупираној земљи заузет играма чија је детиња невиност у оштром контрасту са разарањем рата. Стравични ужас таквог искуства из детињства једна је од покретачких снага поезије Чарлса Симића, једног од водећих америчких песника данашњице. Сцена пустошења појављује се у полумраку вечери, пуна неизвесности, насиља и глади коју доживљава лирски субјект. Објективистички тон онемогућава да било какав сентиментализам продре у песму, појачавајући ефекат истинитости. Јасно је да рат не застрашује дечака: он се крије у склоништима, данима живи без хране и игра се муницијом украденом са лешева војника по улицама затрпаном рушевинама.

Јаз између Душана Симића и Чарлса Симића, српског дечака и америчког песника, староседеоца и изгнанника, непрестано премешћује међуигра језика, снова и сећања. Имагинарни покушај америчког песника да допре у далеки свет детињства омогућен је процесом превођења који повезује два идентитета. Лирски субјект призива књигу снова отету од заборавља, слику која обећава сакупљање снова, ствари и бића преломљених кроз слојеве прича које се чују на српском, па потом испишују на енглеском језику. И снови и сећање бивају спасени језиком нове земље, препричавани или запамћени не би ли се одупрли судбини изгнанства и супротставили моћи заборавља. Изгнанство је трагична битка против заборавља која постепено претвара слике и приче из места порекла у снене и често митологизоване поетске конструкције. Симићева поезија настоји да исписивањем ублажи рад заборавља, кроз стално имагинарно враћање на место које се доживљава као место порекла, представљено као превод „прве странице моје књиге снова”.

*На првој страници моје књије снова
Увек је вече
У некој окупираној земљи.*

¹ Први пут објављено: Longinovic, T. (1993). Between Serbian and English: The Poetics of Translation in the Works of Charles Simic. *Modern Poetry in Translation*. New Series, br. 3.

*Сат̄ уочи њолицѣјској часа.
Мали њровинцијски ѣрад,
Куће све замрачене.
Излози исѣражњени.*

(„Царство снова” – Симић, 1983: 66)²

Готово од самог почетка детиња невиност је изгубљена, а песник бачен у свет рата. Време и простор су кондензовани у визију катастрофе, виђену прво очима прогнанника, а потом и очима детета. Ова двострука визура богата је могућностима јер је настала међуодносом запамћене слике и језика којим се уобличава. Сlike запамћене младости захтевају одговарајући превод писаног знака, мењајући га и остављајући особени траг на поетском енглеском, попут карактеристичног нагласка који придошлица утискује у језик усвојене земље. Овај процес културног превођења оптерећен је неизвесностима, пошто је памћење често попут сна, подложно несвесним силама које сваку тежњу ка објективности претварају у илузију и случајност. У својој најновијој збирци насловљеној *Хошел Несаница*, Симић у први план ставља овај доживљај неизвесности.

*Бескрајан број линија
Који ме здружује са ст̄варима и бићима,
Тако да дијаѣрам
Било коѣ шренушка моѣ живоша
Личи на дечју жврљошину.*

(Симић, 1994: 51)

Позиција овог лирског субјекта је средишња, али неизвесна, бачена у измаштавање нацрта који се може представити само као „дечја жврљотина”. Чини се да централност поетског „ја” говори о апсолутном меморијском уређају, направи која може да исцрта „скицу било ког тренутка мог живота”. Наслов сегмента је „Луткарска представа”, као симулакрум човека који је увек покретан вољом и моћи неког другог. Судбина лутке је пародија људске судбине, услед чега многа сазнања о лирском субјекту остају скривена од песничког „ја”. Ово „ја” је спојено са „стварима и бићима” преко „бескрајног броја линија” које пролазе кроз универзум језика, тежећи тачном преводу света сећања.

Симић не жали одлазак из родне земље јер је он у ствари излаз. Живот у егзилу доживљава се као спас, а Америка као место среће за дечака. Међутим, истовремено, људи се пореде са луткама које нису у стању да знају или контролишу сопствену судбину. Ужасна моћ историје често уместо њих прави изборе и доноси одлуке. Та застрашујућа визија света заувек је урезана у сећању песника: „Увек је вече у некој окупираној земљи.” Сваки повратак у место порекла јесте повратак на место где је дошло до насилног и нежељеног раздвајања између Душана и Чарлса, раздвајања изазваног ратом и његовим непредвидљивим околностима. Много година касније, Чарлс Симић ће у својим мемоарима написати:

² Код цитираних песама уврштени су постојећи преводи на српски језик. Оне које не прати референца нису преведене и присутне су у слободном преводу преводитељке текста. (Прим. ѣрев.)

Мој претходни животи научио ме је да је ковање њанова љубишак времена. Ошаци је имао обичај да ме у шали љиша: „Где ћемо следећи љуш да емирирамо?” Још је био у јеку експерименталне са изоном у двадесетом веку. Људи љош нас били су лабораторијски љаци. А што је најчудније од свега, један од љих љацова љисао је љоезију. (Simić, 2006, 128)

Песник лута кроз лабораторије историје, покушавајући да преведе слике и приче које су постојале пре Пада у страхоте рата, времена и језика. Историја претвара људе у експерименталне животиње које пате, али се и смеју у лице патњи. Пацов који пише поезију научио је уметност неизвесности, дочекујући сваки нови ударац историје с ироничним подсмехом. Но пацов убрзо примећује да се уметност лутања поетским призорима матерњег језика може изразити на енглеском. Процес превођења, толико важан у Симићевом поетском развоју, дефинише овај однос између српског и енглеског. Сећање из детињства допуњено читањем и преводом буди свест о језику као материјалној сили, способној да уобличи свет ствари и бића у одређени идиом, или како Симић каже: „[...] начин на који се народно искуство бића рефлектује у речима” (Simić, 2016: 197).

Најновији пример је *Коњ има шест ноју*, збирка са личним избором превода са српског, настала током претходних неколико деценија. Од Васка Попе, водећег послератног песника бивше Југославије, чији духовити предмети насељавају чудесне пределе балканског фолклора, до Новице Тадића, најновијег открића, чија је родна Црна Гора претворена у гротескни хорор достојан Хијеронимуса Боша, Симић је усклађен са збивањима на поетској сцени у земљи порекла.³ „Шездесете су биле време велике преводилачке делатности у овој земљи, а пошто сам знао језик, посетио сам једног дана Њујоршку јавну библиотеку у Четрдесет другој улици да читам југословенске песнике”, пише он у уводу антологије:

Ту сам открио њихову љоезију и љнаправио љрве љреводе Поје, Лалића и Насљасијевића. Желео сам да љоделим љесме са својим америчким љријашељима, али сам љакође био фасциниран љроцесом љревођења. Већ сам се заљишао какве бих љесме љаписао да сам љочео да стварам љоезију на српском. Да ли су разлике између два језика на љовршини, или је љачно оно што кажу о језику, да сваки слика свећ на грутачији начин? (Simić, 1992: 2)

Одвајање и егзил се појављују као готово неопходни услови за ову врсту увида, где превођење није само процес трансформације једног скупа знакова у други већ готово алхемијска трансфигурација нечијег језичког и културног порекла у медиј за комуницирање са стварним светом. Процес превођења је фасцинантан јер премошћује јаз између два језика и артикулише песникову жељу за целовитошћу. Ако се може посегнути у поетске дубине матерњег језика и дати им глас на енглеском, онда би песник могао и да замисли место свог порекла, скривено у полузаборављеном детињству у Београду. „Већ сам се запитао какве бих песме љаписао да сам почео да стварам поезију на српском” (Исто).

³ Симић је такође објавио и превод изабраних песама Новице Тадића: Tadic, N. (1992). *Night Mail: Selected Poems*. (C. Simic, prev.). Oberlin, Ohio: Oberlin College Press.

Сумња изражена у овим редовима открива присуство другог у песнику, поетског двојника који остаје заувек скривен у тишини матерњег језика. Поетска активност другог је кључна за процес превођења песама, култура и идентитета.

Циљ ове дисциплине и технике је да преводилац постане неко други, да говори аутоматски, из подсвести. Преводиочев сан је да доживи искуство неког бића, искуство које је на рубу изражавања, да га ухвати у тренутку пре него што ће се оно одделити на логос и мелос. Мислим на она уста где велики мајерњи језик почиње да се рачва – бесконачно. (Simić, 2016: 197)

Овај „преводиочев сан” открива песникову жељу за предлингвистичким простором, где сопство још није такнуто подељеношћу света и његове историје. Та замишљена целовитост потом се дели на логос, који припада свету изгнанства и помајчинског језика, и мелос, везан за звук матерњег језика. Бескрајно раслојавање матерњег језика доживљава се као губитак целовитости, одвојеност од простора детињства, али истовремено и као неопходан стадијум у песничком развоју. „Постати други” је императив за песника који се кроз процес превођења одваја од изворних идентификација са завичајним језичким стварностима и почиње „да говори у језицима”. Енглески је царство песничке слободе где се два сопства стапају у песму која је уједно и превод и оригинално уметничко дело. Лирски субјект више није окамењени идентитет уочљивог порекла већ процес језичког преображаја који омогућава сопству да се идентификује са бескрајним ланцима „ствари и бића”. Фасцинација предметима из ране фазе, присутна у поезији Васка Попе и Чарлса Симића, крајњи је резултат процеса самобрисања који врхунац налази у својеврсној метафизичкој скромности при сусрету са неживим светом.

С једне стране, процес културног превођења чини очигледном варљивост наших идентификација са собом, породицом, нацијом, земљом итд. С друге стране, постепени губитак матерњег језика у егзилу тера песника да стално изнова измишља садашњост, пошто континуитет са прошлим сопствима није изван. У једној ранијој песми, Симић призива мистерију одвајања од матерњег језика као бескрајну потрагу за „повратком простора” који је песник неког познавао.

*Истина је да заборављам језик који сам некада знао,
И да сахрањујем себе у шелима жена
Све са алашом за њровалнике
Не бих ли повратио њростор који сам некада знао.*

(Simic, 1976: 14)

„Тела жена” су безлична и многа јер служе као платно за пројекцију песникове жеље да поврати тај митски простор пре пада у идентитет и језик, мајчински простор који се доживљава као неконфликтан и еуфоричан. Заборављање матерњег језика нагони га да се „сахрани” у телима жена, да доживи симболички пролазак детињег сопства које сада настањује простор сећања. Као да женска тела чине ланац који повезује песника са првом кариком везаном за свет „ствари и бића” – телом мајке и матерњим језиком. Најнеобичнији елемент у овим стиховима је „алат за провалнике”, који се користи да се „поврати простор” који је песник некада познавао.

Пре свега, ту је метафоричка операција која ове „алатке” ставља у службу песникове мушкости, будући да се он њима „сахрањује” у тела жена. Ово значење је појачано чињеницом да је алат провалнички, те стога прикривен, недозвољен и тајни, коришћен у игри љубавника. Опет, тај алат је и лингвистички, јер је једини начин да се приступи простору постепено бледећег матерњег језика коришћењем помајчинског језика. Песме написане на енглеском су оруђе за откључавање врата тог тајног простора детињства и сећања који се непрестано повлачи. Оне су заправо превод тог простора, покушај да се ухвати укоштац са неизвесном потрагом за подељеним идентитетом. „Проблем превођења претходи књижевном делу”, пише Симић. „Или, да се послужим Хајдегеровим речима, налазимо се усред суштине језика који одбија да себе доведе до језика” (Simić, 2016: 197). Другим речима, Хајдегера „суштина језика” јесте оно што се опире преводу од речи до речи него захтева другачији, поетски превод. Преводилац сања да ухвати ону танану нит песничке суштине која одбија да се сведе на један или други језички код који обликује идентитет и који патвори стварност не би ли задржао виталност. „Ствари” оклевају да добију имена и стога губе своју „стварност”. И поезија и превод се виде као неопходне апроксимације света „ствари” које се могу окренути против језика не би ли нарушиле његове конвенције.

Поетика превођења може да се носи са непреводивошћу нашег доживљаја „ствари и бића” јер је од самог почетка свесна неизбежног неуспеха. Пошто његов циљ није да постигне позитиван опис стварности већ да да глас негативној страни људског стања, Симић 1978. прихвата „поетику неизвесности”: „Неизвесност је опис оног јаза који свет прокламује: јаза између садашње стварности и непредвидиве случајности. Она је нов и незваничан поглед на нашу људску ситуацију” (Исто, 172). Јаз између нечега што постоји и успутне силе која узрокује да то постоји, извор је неизвесности. Она описује људску ситуацију у веку масовног уништења, где искључиво постаје експериментално, а песник позван да отелотвори историјске противречности уколико жели да задржи било какав значај. Али сама чињеница да се слика јаза користи за дефинисање овог „новог и незваничног погледа на нашу људску ситуацију”, указује да процес превођења конструише поетски идентитет Чарлса Симића. Непредвидљивост личног историјског искуства окреће га стварности „ствари и бића” која су доступна чулима. Нерешиви проблем превођења између два домена, између сећања до којег се може доћи само језиком и стварности која увек измиче језичком знаку, доводи до тога да песник прихвати неизвесност као једини апсолутни опис људског стања. Сама природа Симићевог трагања је апсолутистичка, одређена егзистенцијалном жељом да се досегне даље од услова изгнанства и поврати простор неухватљиве целовитости из детињства. Међутим, та је потрага осуђена на неизвесност јер детињство припада другом који је трауматизован и остављен пре много година у ратом разореном Београду. Простор детињства поново посећује у „Трагичној архитектури” из Симићеве последње збирке:

*Све што у развалинама сад,
Пукли, ољушћени зидови
Са сломљеним сваким прозором.*

Ни тола сијалица чак није остала
За зашвореника заборављеног у самици,
И школарца који је негде заостао
Загледан у толо зимско дрвеће
Шибано јурњавом ветра.

(Симић, 1994: 24)

Ово је прича о том другом сопству, о „школарцу који је негде заостао” и настава да постоји у царству вечите катастрофе. „Све то у развалинама сад.” Недавни догађаји у Југославији дају пророчки одјек Симићевој поезији, јер одају утисак да је ужас историје деценијама остао замрзнут да би поново оживео у садашњости. Његово искуство из детињства данас се понавља и умножава са више од милион деце расељене у грађанском рату. „Пукли, ољуштени зидови / Са сломљеним сваким прозором.” Ово је опет опис безвременске садашњости патње изазване напуштеношћу, уништењем и изгнанством. Ученик је остављен као „затвореник заборављен у самици”, поетски други заувек одвојен изгнанством, а опет стално оживљаван актуелним злочинима у бившој Југославији, које чине они толико сигурни у свој национални идентитет и оно што је „друго” у односу на њега да је то често смртносно. Они који су попут Чарлса Симића, схватили произвољну природу поистовећивања са „крвљу и тлом” њиховог родног царства, као и патње изазване ратовима и расељавањем, нуде визију идентитета засновану на преводу. Ова поетика превођења учи да прихватимо несигурност и оклевање када се суочимо са „оригиналима” чија идеологија увек доноси још насиља и патње у име нације или државе. Симићева поетика превођења опире се сваком облику линеарног или једнозначног концепта идентитета, будући да присуство „другог” увек подрива историјске пројекте чија је намера да поједноставе, вулгаризују и на крају униште сложености и разлике између нација, култура и сопстава који насељавају овај свет.

ИЗВОРИ:

- Simic, C. (1976). *Biography and a Lament*. Hartford, Conn.: Bartholomew's Cobble.
Симић, Ч. (1983). *Изабране ђесме*. (И. В. Лалић и др., прев.). Нолит: Београд.
Simic, C., ur. (1992). *The Horse Has Six Legs: An Anthology of Serbian Poetry*. Graywolf: Port Townsend, Wash.
Симић, Ч. (1994). *Хошел Несаница*. (В. Пиштало, прев.). Београд: Нолит.
Simić, Č. (2006). *Zastrašujući raj*. (V. Roganović, prev.). Beograd: Narodna knjiga – Alfa.
Simić, Č. (2016). *Tamo gde počinje zabava*. (R. Popov i dr., prev.). Beograd: Arhipelag.

(С енглеској превела Дијана Мишровић)